

Oross Dániel – Szabó Andrea: A demokratikus részvétel tendenciái a magyar nappali tagozatos hallgatók körében²⁸

*While all aspects of the human condition are somehow related to politics, this plurality is specifically the condition – not only the *conditio sine qua non*, but the *conditio per quam* – of all political life.*

Hannah Arendt: *Vita Activa oder Vom tätigen Leben*. München, 1981., 14. o.

BEVEZETÉS

A fiatalok politikai részvételéről való gondolkodás sokáig két szélsőség között mozgott. Egyik oldalon vészjósló hangnemből a fiatalok csökkenő részvételi hajlandóságából kiindulva egy a demokrácia válságát magában hordozó, apolitikus csoportként írták le őket (BESSANT 2004, FURLONG–CARTMEL 2007), a másik oldalon a politikai részvétel új, hagyományostól eltérő formáiban (így különösen az online részvétel terén) aktív, innovatív és a demokráciát megújító csoportot láttak bennük (COLEMAN 199, 2006).

A magyar nappali tagozatos hallgatók participációs hajlandóságának vizsgálatok kiindulópontunk az a nemzetközi irodalomban egyre általánosabbá váló nézőpont, miszerint azt, hogy válság van-e a fiatalok politikai részvételi hajlandóságában avagy sincs, leginkább az határozza meg, hogy a fiatalok számos új részvételi formáját figyelmen kívül hagyjuk-e avagy figyelembe vesszük azokat (GORDON–TAFT 2010, 1522). Ezen elmélet szerint a fiatalok igenis kifejezik nemtetszésüket a világ, a társadalom problémáival kapcsolatban, azonban a nagy általános „zajban” a fiatalok sajátos, új eszközökkel elmondott álláspontja egyrészt nem hallatszik, másrészt nem ezen eszközök használatához van a felnőtt társadalom hozzászokva. E szemlélet egyúttal magában foglalja a politikai részvételről alkotott hagyományos elképzelésektől radikálisan eltérő formák vizsgálatát is, egészen a politika tagadásán alapuló felfogásig (BECK, 2001, 158; FARTHING, 2010, 188). Annak érdekében, hogy a fiatalok részvételével összefüggő tényezőket a lehető legszélesebb skálán mérhessük, az *Aktív Fiatalok Magyarországon* kutatócsoport 2013. március–áprilisában megismételt online és részben személyes megkérdezéssel történő, egyetemista, főiskolás vizsgálat kérdésparkjának felállításakor kiemelt figyelmet fordítottunk a fiatalok részvételével összefüggő kérdésekre, valamint a 2012-es kötetben megjelent eredmények (SZABÓ A. – OROSS 2012) továbbgondolására. Jelen elemzésünkkel be szeretnénk mutatni a legfrissebb tendenciákat, és saját adatainkkal hozzájárulni a politikai részvételről szóló tudományos diskurzushoz.

KÖZÉLET ÉS POLITIKA ELVÁLASZTÁSA

Az elmúlt másfél, két évtizedben Magyarországon készített politikai szocializációs és választói magatartást vizsgáló adatfelvételek a politikától való folyamatos elfordulást rögzítették. Ennek részeként arra hívták fel a figyelmet, hogy a politika kifejezés a '80-as évek közepére jellemzően egy enyhe pozitív kontextusból negatív, majd erősen negatív konnotációt hordozó kifejezéssé vált (SZABÓ I. – ÖRKÉNY 1998; SZABÓ I. 2000, LAKI–SZABÓ A. – BAUER 2001, ZSOLT 2005).

Kutatásunk előző hulláma plasztikusan bizonyította, hogy a politika negatív konnotációja miatt a politika iránt érezhetően, statisztikailag releváns módon kisebb az érdeklődés, mint a tágan értelmezett közélet iránt. Ezért az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013* vizsgálat során azt feltételeztük, hogy a rendszerváltozást követő politikai és társadalmi átalakulás következtében a fiatalok politikára vonatkozó saját értelmezésében a „politika” kifejezés diszkreditálódott, a „politika” szó elutasítása nagyban kihat a fiatalok fogalomhasználatára is. A korosztály tagjai másként értelmezik, maguk számára másként fogalmazzák meg a politika fogalmával összekapcsolt cselekvési formák mindennapjaikban történő megjelenését: azt gyakorta nem „politikai”, hanem „közéleti” tevékenységként értelmezik (SZABÓ A. 2013). Kutatásunk során ezért a téma megközelítésekor a nemzetközi szakirodalom alapján a „politikai” és „civil” részvétel kortárs felfogáshoz közelebb álló fogalomhasználatra törekedtünk (DAHLGREN 2000; DALTON 2004; DE VREESE 2006; DUNLEAVY 1996; LIVINGSTONE–BOBER–HELSPER, 2005; O'TOOLE–LISTER–MARSH–JONES–MCDONAGH 2003; PHELPS 2005; VERBA ET AL., 1995).

E megközelítésben a *politikai tevékenység* egyértelmű célja vagy hatása a *kormányzati tevékenység befolyásolása*, akár közvetlenül, a kormány által hozott döntéseket vagy közvetetten, a kormányzat személyi összetételét érintően. Ettől eltérően a *közéleti tevékenység* társadalmi, gazdasági, környezeti vagy akár politikai problémára fókuszál, és másokkal közösen végzett cselekedetek révén kíván változást elérni. A közéleti

28. A tanulmány a Heinrich Böll Stiftung támogatásával készült.

elköteleződés magában foglalja a közösség érdekében végzett tevékenységet, önkéntességet, és a civil társadalmi aktivitás számos formáját, beleértve a jótevékenységet is. (WARREN–WICKS 2011, 158).

A vizsgálat kérdőívében külön-külön tettünk fel kérdéseket a politikai és a közéleti érdeklődéssel kapcsolatban. Ugyanilyen distinkciót, kontextuális különbséget tettünk más esetekben is. Nem azt kérdeztük, hogy a kért politikai kérdésekben szokott-e interneten mobilizálódni, hanem hogy társadalmi problémákkal, közügyekkel kapcsolatban posztol, szavaz vagy lájkol-e, vagy tagja-e valamilyen közéleti ügyet felvállaló internetes közösségnek.

A RÉSZVÉTEL KÜLÖNBÖZŐ FORMÁINAK MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE

Kutatássorozatunk korábbi kérdéseit továbbgondolva a hallgatók részvételi intenzitását a lehető legszélesebb skálán mértük, és korábbi tanulmányunkhoz hasonlóan (SZABÓ–ROSS 2012) ezúttal is alaposan körüljártuk, mi jellemzi a hallgatók attitűdjeit a politikai részvétel különböző formáival kapcsolatban, elemezve a részvételi hajlandóság változása mögött a nemzetközi szakirodalom által igazolt tényezőket.

Mint azt kutatásunk előző hullámának eredményeit bemutató tanulmányunkban részletesen ismertettük, a fiatalok participációs hajlandóságának változását értelmező nemzetközi kutatásokban közös, hogy az intézményes részvételi hajlandóság mérésén (párttagság, pártoknak végzett munka, politikai rendezvények látogatása, választási részvétel) túl, új, intézményes részvételtől független tényezőket vonnak a vizsgálat tárgyává. A politikai részvétel témakörét vizsgáló kutatásokban egyetértés alakult ki abban a tekintetben, hogy a politikai részvételhez köthető cselekvési formákban való participáció különböző tényezők csoportosításával (klaszterekbe sorolásával) értelmezhető (VERBA–SCHLOZMAN–BRADY 1995, 284). A kutatás során a kért részvételre adott válaszait a részvétel különböző formáiban való aktivitáshoz szükséges erőforrások alapján három csoportba soroltuk.

1. Hagyományos részvétel

A politikai részvételt vizsgáló nemzetközi szakirodalom alapján a politikai részvétel hagyományos formáiban (választási részvétel, politikai szervezetekben való részvétel, illetve az ezen szervezetekhez való kötődés bizonyos formái) való részvétel terén csökkenés tapasztalható, különösen a választásokhoz köthető participációs formák bizonyultak kevésbé vonzóknak (DALTON 2008; INGLEHART 1997; NORRIS 2002, 2007; KLINGEMANN–FUCHS 1995; PATTIE ET AL. 2004; KRIESI 2008; DALTON ET AL. 2004). A kérdést a német ifjúságkutatások több évtizedre visszamenő eredményeinek szempontjából vizsgáló tanulmányukban Gaiser–De Rijke–Spannring (2010, 442) azonban ezzel kapcsolatban megjegyzik, hogy a szervezeti tagság csökkenést mutat bizonyos hagyományos szervezetek, így a szakszervezetek, politikai pártok esetében, azonban fontosnak tartják hozzátenni, hogy más, a fiatalok által hagyományosan kedvelt szervezetek, így például a sportklubok vonatkozásában, növekedés mutatkozik.

A fenti megállapítást figyelembe véve ezért a hagyományos szervezeti kötődés vizsgálatakor célszerűnek tartjuk a „szűkebb” (a politikához inkább köthető) és a „tágabb” (politikához kevésbé köthető) értelemben vett hagyományos szervezeti tagság megkülönböztetését. Így például egy saját bevallása szerint valamely politikai ifjúsági szervezethez kötődő egyén szűkebb értelemben is hagyományos szervezeti tagsággal bír, míg mondjuk egy fiatal futballcsapathoz való kötődése tágabb értelemben véve hordozhat bizonyos közéleti tartalmat, de szűk értelemben ezt nem tekintjük hagyományos részvételnek. Úgy véljük, hogy az említett német tanulmány ajánlásait figyelembe véve a megkülönböztetés hasznos a fiatalok szervezeti tagságára vonatkozó tendenciák pontosabb azonosítását tekintve is.

Emellett azon korábban jelzett szemléletből kiindulva, hogy a téma vizsgálatakor a politikai intézményekkel szembeni attitűdöknél szélesebb skálán mérjük az állampolgárok részvételi hajlandóságát, a fiatalok hagyományos részvétele kapcsán az *informális kötődéseket* is *fontosnak tekinttük*. A részvétel változásából adódó elméleti és módszertani kihívásra reflektálva kutatásunk a szervezeti tagság, politikai érdeklődés és politikai attitűdök vizsgálatán túl, egy külön kérdés erejéig,²⁹ a lazább, informális közösségekhez való kötődést is vizsgálta. Olyan kötődéseket, amelyeknek semmiféle formalizált jellege nincs, azaz nem egy működő társadalmi szervezethez, intézményhez köthető, hanem a szó legklasszikusabb értelmében civil.

A fentieket összegezve tehát a kutatás során „hagyományos” részvételi formák alatt több aktivitási formára Szabó Andrea és Kern Tamás tanulmányának (2011, 18–19) megközelítését alkalmazva, a választási részvételt, a politikai szervezetekben (pártok, szakszervezetek) való részvételt, illetve az ezen

29. A kérdés pontos megfogalmazása ez volt: „Kötődés-e valamilyen lazább közösséghez, mozgalomhoz? (például zenekar, hobbi csoportok, filmklub, körök, stb.)?”

szervezetekhez való kötődés bizonyos formáit (például valamilyen kampánymunka végzése, részvétel a politikai szervezetek gyűlésein, vagy felszólalás ezen politikai szervezeteknél, politikai jelvények viselése) értjük. Ezek a részvételi formák a demokrácia hajnala óta bevett, szokásos, használt aktivitási lehetőségek, amelyek egyébként eltérő egyéni involválódást követelnek, és az egyéni versus kollektív hasznosság szempontjából is eltérő eredményhez vezetnek. Ezen formákat elsősorban a történelmi aspektus köti össze.

2. Kollektív részvétel

Egy, az Amerikai Egyesült Államokban a választásokhoz nem köthető, parlamenten kívüli tevékenységek – tüntetés, állampolgári lobbizás csoportok – népszerűvé válását vizsgáló kutatás (CAREN–GHOSH–RIVAS 2011, 128) cáfolja a fiatalok deficit politikai participációját. Carenék ugyanis azt találták, hogy 1973 és 2008 között a tüntetésen résztvevő 25 éves aluliak aránya 7 százalékról 22 százalékra emelkedett. A szerzők a változást az általuk „a társadalmi mozgalmak generációjának” nevezett amerikai állampolgároknak tulajdonítják. Az új típusú társadalmi mozgalmakban, az az újszerű, hogy nem pártok mentén, nem is feltétlenül választási szándékok mentén, sőt, még csak nem is nagy ideológiák mentén szerveződnek, hanem sokkal inkább célorientált mozgalmak, amelyek Nyugaton az 1960-as évek óta vannak jelen. Jürgen Habermas szerint e csoportok az életvilág egy-egy elemének védelmét vállalják fel és gondozzák (pl. feminista, zöld, pacifista és diákmozgalmak). Az ezen mozgalmak révén megjelenített politikai konfliktusok új, döntően posztmaterális értékeken létrejövő törésvonalakon alapulnak. E szektor szereplői kollektív tudatot, szolidaritást és szervezeti infrastruktúrát alakítottak ki, ez utóbbi jórészt az informális, mikromobilizációs, személyközi hálózatokban öltött testet.

Ruud Koopmans (KOOPMANS–KRIESI–DUYVENDAK–GIUGNI) és szerzőtársai nyomán az új társadalmi mozgalmak három típusát különböztetjük meg:

- instrumentális mozgalmakat, amelyek az ökológiai, a béke- és a szolidaritási mozgalmakat foglalják magukba;
- az ellen-kulturális mozgalmakat, amelyek közé a földfogláló mozgalmakat, illetve a nemzetiségi, etnikai mozgalmak nagy részét, míg
- a szubkulturális mozgalmakat, amelyek közé például a homoszexuálisokat, a feministákat és a nemzetiségi, etnikai mozgalmak némelyikét értjük.

Kutatásunkban elsősorban az első két formára kérdeztünk rá, miután a 3. forma vizsgálata standard kérdőívekkel meglehetősen nehézkes.

Rucht és Ohlemacher (1992) részletesen vizsgálta a különböző mozgalmak megmozdulásainak legfontosabb vonásait. Megállapították, hogy a régi vagy osztályalapú organizációk, másképpen a formális szervezetek, főként az érdekképviseletek és a politikai pártok, képesek a leghosszabb időn keresztül fenntartani a kollektív cselekvésen alapuló megmozdulásokat. Az új társadalmi mozgalmak legfontosabb létezési közege, eszköze, identitásképzője és eredményességének fokmérője épp a tiltakozás. Míg a legalapvetőbb formális kereteket is nélkülöző szubkulturális csoportok tiltakozásait a spontaneitás és a konfliktus rövid kihordása jellemzi. Álláspontunk szerint e megkülönböztetés plauzibilis a magyar fiatalok részvételét illetően, ezért egyrészt a szervezeti kötődés rendkívül széles spektrumát vizsgáltuk, másrészt viszont a participáció több mint 20 formáját (benne például a spontán tiltakozásokat) vontuk be a kérdőívbe.

A világ több országában 2011 jelentette a kollektív megmozdulások felfutásának, egy új aktivitási ciklus beindulásának időszakát (gondoljunk az arab tavaszra vagy az *Occupy* mozgalomra, valamint a spanyol „felháborodottak” mozgalma zászlobontására). Magyarországon 2012 volt a hallgatói megmozdulások és más jelentős társadalmi csoportokat megmozgató demonstrációk éve. Az események mögött álló hallgatói mozgalmakról jelentek meg fontos, állításait nemzetközi összehasonlításban is megfogalmazó tanulmányok (GERŐ 2013), valamint jelen kötet más tanulmányai (SUSÁNSZKY–GERŐ 2013 ÉS JANCÁK 2013 JELEN KÖTETBEN) alaposan körüljárják e mozgalmak céljait, üzeneteit és az események alakulását. Jelen tanulmány homlokterében azon kérdés vizsgálata áll, vajon e mozgalmaknak volt-e a hallgatók körében kimutatható hatása a kollektív részvételi hajlandóság változására? Úgy véljük, joggal feltételezhető, hogy a kutatás során felvett adatok tükrözni fogják a hallgatók kollektív részvételi hajlandóságának növekedését. Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás első hullámának eredményei ugyanis a részvétel egészének fontos aspektusára hívják fel a figyelmet. A 2011 végén, 2012 elején készített vizsgálat rámutatott a kol-

lektív részvétel kiemelt jelentőségére. Az egész participációs mintázat a magyar egyetemisták és főiskolások direkt demokratikus részvételétől függött. Aki ebben, a repertoár típusától függően, egyre magasabb szintű egyéni involválódást és ezzel egyre magasabb egyéni kockázatot igénylő részvételi formában aktív volt, az a többi participációs típust is nagyobb arányban részesítette előnyben. (SZABÓ A.—ROSS 2012, 99). Összességében tanulmányunkban „kollektív” vagy másképpen direkt demokratikus részvétel alatt olyan, az állampolgár személyes bevonódását megkívánó cselekvéseket értünk, amelyek változó intenzitású és változó tartósságú elköteleződést igényelnek. A részvételhez szükséges erőforrások tekintetében megkülönböztetjük a sok erőforrást igénylő, intenzív bevonódást követelő face to face akciókat, valamint a kevés erőforrást és alacsony bevonódást igénylő formákat. Szabó Andrea és Kern Tamás fent idézett tanulmánya alapján az állampolgári részvétel minősített, sok erőforrást és face to face akciót igénylő esete a politikai tiltakozásokban való mobilizáció. Ezen belül is a hierarchia csúcsán a nem hagyományos konfrontatív, legális politikai tiltakozásokban történő részvétel áll, ami a résztvevő individuum teljes körű, értelemes és többféle erőforrást igénylő bevonódásával jár együtt. Ilyen direkt tiltakozási formák az ülősztrájk, a különböző blokádok, az expresszív, szimbolikus cselekvések (például éhségsztrájk). A direkt részvétel kis erőforrás igényű, kis egyéni kockázattal és kevés bevonódással járó formáit az aláírási ívek, tiltakozó levelek, petíciók aláírása jelentik.

3. Online vagy újrészvétel

A szakirodalomban egyetértés van a tekintetben, hogy az „új részvételi formákban” érezhető az online aktivitás növekedése (STANLEY—WEARE 2004, BAEK—WOJCIESZAK—DELLI—CARPINI 2010). A hatás irányát érintően azonban mind ez idáig rendkívül korlátozott a politikatudomány ismerete. Egyes szerzők szerint ezen formákban nem a politikai részvétel növekedését figyelhetjük meg, hanem a politikai tudás növekedését, ami azonban nem feltétlenül vezet részvételhez, sőt, egyesek a részvétel csökkenését vélik feltételezni. (BAKKER—DE VREESE, 2011.)

Kutatásunk során abból indultunk ki, hogy a politikai részvétel kérdéskörét új megvilágításba helyezi az online politikai részvétel. Az egyéni politikai részvétel kérdését a részvételhez szükséges erőforrások felől vizsgálva (VERBA—SCHLOZMAN—BRADY 1995) az egyes cselekedetekhez szükséges idő, anyagi erőforrások és készségek tekintetében az online politikai részvétel nem igényel sok pénzt, sem engedélyt, sem valamely szervezethez való formális tartozást, továbbá kedvelt helyen és tetsző időben folytatható. Az új kategória bevezetése és a kis erőforrásigény hangsúlyozása nem jelenti azt, hogy ezt a részvételt valamennyi állampolgár számára egyformán elérhetőnek tekintjük. Amint azt Papp Dénes e témában írt áttekintő tanulmánya (PAPP 2011, 124) kiemeli, vita tárgyát képezi az, hogy milyen mértékben segítette hozzá az internet az egyes polgárokat hangjuk hallatásához, valamint szélesebb körű és elmélyültebb politikai információszerezési gyakorlathoz. Az információkeresési- és fogyasztási szokások, a kisszámú forrás előnyben részesítésének jelensége, az érdekes tartalmak előállításának feltételei (pl. szabadidő, megfelelő fogalmazókészség, releváns információk birtoklása) nagymértékben megnehezíthetik a belépést az elérhető vélemények piacára.

A téma kapcsán kibontakozott, elsősorban online térben zajló társadalmi vita során, a háló elit által folytatott új részvételtől, a politikai részvétel elektronikus formáinak közéleti aktivitásra gyakorolt hatásáról szóló angolszász diskurzusban új fogalmak felszínre kerülésének lehetünk tanúi. *Mikroaktivizmus* (MARICHAL 15) alatt olyan kis hatókörű, több személytől több résztvevő felé irányuló politikai kommunikációs tevékenységeket értünk, mint a politikai célú Facebook-csoportok létrehozása, politikai témájú cikkek megosztása Twitteren keresztül vagy politikai tartalmú videók megosztása a YouTube-on. Ezek a tevékenységek mikroszintű cselekvéseknek tekinthetők, s a digitális aktivitás más formáitól eltérően, céljuk szerint nem feltétlenül a mobilizációra irányulnak.

A magyar fiatalok online politikai aktivitását vizsgáló korábbi kutatás a megerősítés hipotézis érvényességét támasztotta alá (HÁRI 2010, 104), vagyis az internetben rejlő politikai potenciált azon csoportok tudják kihasználni, akik már eleve elkötelezettek és aktívak. A kutatás azt találta, hogy a magyar társadalom információs rétegződése határozottan fedi a hagyományos demográfiai rétegződés mintázatát, a hagyományosan privilegizáltaknak tekintett társadalmi csoportok láthatóan teljes átfedést mutatnak a háló elittel. Korábbi tanulmányunkban (SZABÓ A.—ROSS 2012, 72) az „újrészvétel” sokoldalú megközelítéséből kiindulva azt feltételeztük, hogy az internetnek van demokratizáló hatása, és olyan csoportokat is aktivizál, akik kevesebb erőforrással rendelkeznek. Eredményeink azonban nem igazolták feltevésünket, kutatásunk korábbi hulláma azt találta, hogy a demokratizálódás szempontjából nem hozott lényegesen új lehetőséget a virtuális tér, legalábbis az egész hallgatói társadalom számára biztosan nem.

Tanulmányunkban újrészvétel alatt az internet, mint generikus felület által lehetővé tett, a hagyományos és direkt részvétel közé sorolt cselekvési formákat egyaránt magában foglaló, sokoldalú részvételt (blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos hozzászólásokat, kommenteket, lájkolást, illetve különböző ügyek generálását, posztolását) értjük. *Az új részvétel alá sorolt cselekvési formák közös jellemzője, hogy minden típusa viszonylag kis erőforrás igényű, és az egyéni bevonódás szintje akár minimális is lehet.* Az Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatásban öt kérdést tettünk fel az online közéleti, társadalmi problémákkal kapcsolatos aktivitást tesztelve.

Jóllehet az online részvétel korántsem zárja ki azt, hogy egy adott személy a részvétel hagyományos és direkt formáiban is részt vegyen, a társadalom egyes tagjai megelégedhetnek önmagában az új részvétel kínálta lehetőségekkel is. Kutatásunkban igyekszünk azonosítani azt a csoportot, amely kizárólag az új részvétel eszközeivel él. E csoporton belül megkülönböztetjük az új részvétel valamennyi formájában aktív hallgatókat, akiket Marichal (2012, 15) kifejezésével élve, *mikroaktivisták*-nak nevezünk.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A fenti, elméleti kontextus alapján a magyar hallgatók politikai részvételének változását vizsgáló kutatásunkban először a hagyományos részvétel, majd a direkt demokratikus részvétel, végül az újrészvétel alakulását mutatjuk be.

- Igaz-e az a szakirodalmi állítás, hogy a hagyományos részvétel visszaszorult az internetes és/vagy direkt demokratikus részvétel javára?
- Bizonyítható-e, hogy az internet színterein kinyíló új részvételi lehetőség a participációt érdemben befolyásolja? Lehetővé teszi-e új csoportok közéletbe való bevonódását, másképpen van-e az internetnek demokratizáló hatása?
- A direkt demokratikus részvétel továbbra is meghatározó jelentőségű-e a fiatalok participációjában – ahogy ezt az előző kutatásunk jelezte?

EREDMÉNYEK

A közélet és a politika elválásztása

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon 2011/2012-es*³⁰ kutatás szakmai körökben talán legpozitívabban fogadott újdonsága az a módszertani kísérlet volt, hogy – a politika feltételezett negatív kontextusa miatt – megkülönböztettük a politikai és a közéleti/társadalmi érdeklődést. A második hullámban részletesebben, több kérdés erejéig is megvizsgáltuk a problémát. A tanulmánykötet két másik tanulmánya – lásd Laki László és Szabó Andrea közös, valamint Csózik Rita írásait – részletesebben is foglalkozik a problematikával, mi jelen tanulmányunkban a részvétel szempontjából fontos dimenziókat emeljük ki. Álláspontunk szerint ugyanis a szervezettség és a participáció hátterében bizonyíthatóan ott húzódik a társadalmi, közéleti problémák iránti érdeklődés és/vagy a politikai affinitás.

Hasonlóan az előző vizsgálati periódushoz a hallgatóknak külön kellett – ráadásul a kérdőív különböző részein – a politikai és a közéleti érdeklődésüket egy 1-től 5-ig terjedő nonverbális skálán értékelniük.³¹ Ezen túl, egy nyitott kérdésben kértük a hallgatókat, hogy mondják meg, mi jut eszükbe arról a szóról, hogy politika. A kutatás kvalitatív szakaszában pedig minden a fókuszcsoporthoz szólt szó volt a politikáról, illetve a közletről.

A kapott eredmények alapján a közélet és a politika nagyon közel áll, de nem teljesen mosódik egybe a magyar főiskolások és egyetemisták gondolkodásmódjában. A kvantitatív és a kvalitatív adatok plasztikusan bizonyítják a politika rendkívül negatív kontextusát is (lásd a már említett két tanulmányt). Hogy csak egy példát emeljünk ki: a hallgatók 21 százaléka szerint a politika nem más, mint csalás, hazugság, átverés, további 15 százalékuk pedig egyenesen nyomdafestéket nem tűrő szavakra asszociált.

A közéleti és a politikai érdeklődés közötti korreláció értéke mindkét adatfelvételi hullámban nagyon magas volt: $r=0,7$ ($\text{sig}=0,000$), ill. $r=0,65$ ($\text{sig}=0,000$).³² Mindez azt jelenti, hogy a két változó között viszonylag magas a szimmetrikus együtt járás.

30. A kutatás módszertanáról részletesen lásd RONA–SZABÓ A. 2012. A 2013-as, 2. hullám módszertanáról részletesen lásd: SZABÓ A. 2014. jelen kötetben.

31. A kérdések szó szerint megegyeztek az előző hullámban és egyébként az Ifjúság-kutatás sorozatban alkalmazott kérdésekkel: „Mennyire érdekelnek Téged a közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák?” illetve „Mennyire érdekel Téged a politika?”.

32. A Cramer-féle V értéke: 0,420 $\text{sig}=0,000$.

1. táblázat.

A közéleti és a politikai érdeklődés együtt járása (százalékos megoszlás)

Mennyire érdekelnek Téged a közéleti problémák?	Mennyire érdekel Téged a politika?					Összesen
	1 egyáltalán nem	2	3	4	5 nagyon érdekel	
1 egyáltalán nem	93	7	0	0	0	100
2	60	30	6	4	0	100
3	25	40	27	8	1	100
4	9	17	39	28	6	100
5 nagyon érdekel	1	3	15	21	59	100

Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás első 2012-es és második, 2013-as hullámának adatai alapján a közéleti kérdések, társadalmi problémák iránti érdeklődés érdemben magasabb (3,7 pont), mint a politikai érdeklődés (3,0 pont) – és egyébként hajszálra megegyezik a két vizsgált esztendőben. A magyar egyetemisták és főiskolások döntő többsége, több mint 60 százaléka mindkét vizsgálat során úgy válaszolt, hogy érdeklődik a közéleti kérdések, társadalmi problémák iránt, a nem érdeklődők aránya pedig 10 százalék körül mozgott. A politikai érdeklődés alacsonyabb, az érdeklődők aránya alig haladja meg az egyharmadot, míg a nem vagy egyáltalán nem érdeklődők mintegy 40 százalékot tesznek ki.

Jelen elemzésünk szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy milyen tényezők hatnak a közéleti, illetve a politikai érdeklődés kialakulására. Az előző vizsgálati hullámunk adataira építve azt feltételeztük, hogy a politikai szocializációs folyamatoknak döntő jelentőségük van a közéleti és/vagy a politikai érdeklődés kialakulásában. Az alábbi táblázat rámutat, hogy a feltételezésünk helytálló: a közéleti és a politikai érdeklődés egyaránt kapcsolatban áll a kiemelt fontosságú szocializációs ágensekkel, azaz a családdal és a barátokkal. A korrelációelemzés alapján minél többet beszélgetnek otthon a családban közéleti kérdésekről, annál valószínűbb, hogy a közélet iránt nyitottabb lesz a hallgató. A táblázatból az is kitűnik, hogy a barátokkal történő rendszeres beszélgetés talán még a családnál is fontosabb ebben a korosztályban.

A politika iránti érdeklődés esetében kisebb a Pearson-féle korrelációs együttható értéke, itt kisebb az együttmozgás, de kétségtelenül kimutatható. A kapcsolat pozitív irányú, azaz a magasabb politikai érdeklődéssel együtt jár a családi és a baráti beszélgetés.

2. táblázat.

A közéleti, társadalmi valamint a politikai érdeklődés kapcsolata a családdal és a barátokkal történő beszélgetéssel?

Pearson-féle korreláció értékei

	Mennyire érdekelnek Téged a közéleti kérdések, társadalmi problémák?	Mennyire érdekel Téged a politika?	Milyen gyakran szoktál családdal közéleti kérdésekről beszélgetni?	Milyen gyakran szoktál barátaiddal közéleti kérdésekről beszélgetni?
Mennyire érdekelnek Téged a közéleti kérdések, közéleti, társadalmi problémák?		,655**	,433** ¹	,463** ²
Mennyire érdekel Téged a politika?	,655**		,353** ³	,311** ⁴
Milyen gyakran szoktál családdal közéleti kérdésekről beszélgetni?	,433**	,353**		,489**
Milyen gyakran szoktál barátaiddal közéleti kérdésekről beszélgetni?	,463**	,311**	,489**	

Jelmagyarázat:

**A korreláció szignifikáns 0.01 szinten.

1 Cramer-V: 0,332. 2 Cramer-V: 0,359. 3 Cramer-V: 0,263. 4 Cramer-V: 0,234.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013* kutatás során a közéleti és a politikai érdeklődésre ható tényezőket – beleértve a családi és a baráti beszélgetést is – ún. bináris logisztikus modellekkel vizsgáltuk.³³ Az egész elemzés során a bevont magyarázó változók köre – lehetőség szerint – többnyire hasonlós volt. Ezek a magyarázó változók kiterjedtek:

1. a szocializációs tényezőkre (mennyire érdeklik a társadalmi, közéleti problémák, milyen gyakran beszélget otthon, illetve barátaival közéleti kérdésekről),
2. a szociodemográfiai háttérre (nem, kor, apa, ahol nincs apa, ott az anya iskolázottsága, állandó lakhely, azaz Budapesten vagy községben él),
3. az élethelyzetből fakadó kérdésekre (képzési szint és a képzési terület, ezen belül is bölcsész tudomány, jogtudomány, gazdaságtudomány, informatika, műszaki tudományok és társadalomtudományok),
4. a vallásosságra (vallásos vagy ateista),
5. az ideológiai hovatartozásra (bal–jobb, mérsékelt–radikális tengely),
6. a pártra való szavazásra (Együtt 2014– PM, Fidesz–KDNP, Jobbik, LMP³⁴),
7. illetve a szervezettség és a részvétel több dimenziójára is.³⁵

Vizsgálatunk eredményei alapján a közéleti és a politikai affinitás jellegzetes, a fenti, valamint a korábbi kutatási eredményeket megerősítő rajzolatot mutat.

A társadalmi, közéleti kérdések iránti érdeklődésre erőteljesen hat az otthoni illetve a baráti beszélgetés (a későbbi elemzésekben csak az egyik beszélgetéstípust vonjuk be). A baráti beszélgetés átlagosan 1,4-szer, míg a családi beszélgetés átlagosan 1,3-szer növeli a közéleti érdeklődést. A vallásosság, illetve ennek szocializációs ágense, a vallási közösséghez tartozás szintén növeli a hallgatók közéleti affinitását.

A szocializációs tényezőkön túlmenően, a státushelyzetből fakadó kérdések közül a szakiránynak van kiemelkedően fontos szerepe a közéleti érdeklődésben. Persze – és ezt jelen kutatással nem tudjuk bizonyítani – az is lehetséges, hogy eleve a szakválasztás mögött meghúzódik egy alapvető társadalmi érzékenység. Ezt feltételezzük többek között a társadalomtudományi vagy éppen a jogtudományi képzés esetében. A társadalomtudományi képzettségű hallgatóknál ugyanis 3,3-szeresére, a jogtudományinál pedig 2,4-szeresére nő a közéleti érdeklődés. A műszaki és az informatikai képzés viszont fordítottan hat, ezen hallgatói csoportokban a közéleti érdeklődés csökkenését regisztráljuk.

A kért ideológiai önbesorolás az utolsó olyan tényező, amely szignifikáns kapcsolatban van a társadalmi problémák iránti fogékonysággal: amennyiben a hallgató eggyel „jobbaldalibbnak” vallja magát, úgy átlagosan 1,1-szeresére nő a közélet iránti érdeklődésének esélye.

A politikai érdeklődést befolyásoló tényezők alig különböznek a közéleti érdeklődés során elemzettekkel, ugyanakkor az egész modell kisebb magyarázó erővel bír. A szocializációs háttér, a bal–jobb ideológiai tengelyen való elhelyezkedés, vagy éppen a jogtudományi képzettség mellett egyetlen predisponáló változó kerül be újként a modellbe, ez pedig a „nem”. A közéleti érdeklődéssel ellentétben a politikai affinitás kifejezetten nem-függő, a férfiak azok, akik jobban érdeklődnek a politika iránt. Érdekes, hogy a társadalomtudományi képzettség és a vallásosság ugyanakkor kiesett a modellből, egyik sem mutat szignifikáns kapcsolatot a függő változóval.

Az elemzés további részeiben, a kapott eredmények tükrében, vagy csak a politikai, vagy csak a közéleti érdeklődést emeljük be a magyarázó modellekbe, továbbá vagy csak a szülőikkel történő beszélgetést vagy a baráti beszélgetést szerepeltetjük.

33. A függő változók: a közéleti érdeklődés modelljében a függő változó egyet vesz fel, ha a válaszadó 4–5-ös értéket jelölt a közélet iránti érdeklődésre; a politikai érdeklődés modelljében a függő változó egyet vesz fel, ha a válaszadó 4–5-ös értéket jelölt a politika iránti érdeklődésre.

34. Az MSZP és a DK az alacsony elemszám miatt nem került be a modellekbe. A baloldali fiatalokról részletesen lásd (Bino-Nagy 2012 és Bino-Nagy 2013 jelen kötetben).

35. A magyarázó változók, ahol arra szükség volt, átalakításra kerültek kvázi folytonos vagy dummy típusú változókká. A mellékletekben közölt regressziós táblázatok mindig jelzik a függő és a magyarázó változók értékeit. Csak olyan változók kerültek be a modellbe, amelyek között a multikollinearitás a lehető legkisebb mértékű. Mivel a politikai érdeklődés és a közéleti érdeklődés között magas a korreláció, ezért csak az utóbbit vizsgáljuk a modellekben. Hasonló megfontolások miatt nem vizsgáljuk a barátokkal való beszélgetést sem, hiszen az viszonylag magas korrelációt mutat a társadalmi problémák iránti érzékenységgel. A multikollinearitásról részletesen lásd (Kovács 2008). A részletes modellszámításokat a függelékben közöljük.

Hagyományos részvétel

A hagyományos, a polgári demokráciák kialakulásának kezdete óta bevett, lényegében reprezentatív participációs formák közül az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013* kutatás az aktuális választási hajlandóságot, azaz a most esedékes parlamenti választásokon való részvételi szándékot, a szervezeti tagságot, valamint a párokhoz kötődő tevékenységet vizsgálta.

Választási részvétel

A demokratikus intézményi berendezkedés legfontosabb aktusa, az országgyűlési választás. A választásokon való részvételt a választásszociológia egy klasszikus kérdéssel vizsgálja: „Ha most vasárnap parlamenti választások lennének Magyarországon (és Ön jogosult volna szavazni), akkor biztosan részt venne, valószínűleg részt venne, valószínűleg nem venne részt, vagy biztosan nem venne részt ezen a választáson?” A választási részvétel tehát egy olyan típusú adat, amely a jövőbeli cselekedetre irányul, és nem a múltra, ilyen értelemben nehéz összehasonlítani mondjuk egy már realizált, aktuális direkt demokratikus részvétellel vagy a szervezeti tagsággal. E módszertani probléma áthidalására a szakirodalom azt ajánlja, hogy alapvetően a részvételüket biztosan ígérőket elemezzük, az ő esetükben valószínűsíthető leginkább ugyanis, hogy a jövőbeli részvétel valóban perfektuálódik is. Felvetődhet persze az a megoldás is, hogy az előző választáson való részvételt vizsgáljuk. Miután azonban egyetemistákat és főiskolásokat, azaz fiatalokat vizsgálunk, és az adatfelvétel 2013-ban történt, a legutolsó, 2010-es országgyűlési választáson való részvételi arány rendkívül alacsony lehet pusztán életkori hatás miatt. A mostani 20 évesek ugyanis akkor még csak 17., a mostani 21 évesek pedig jó esetben éppen 18 évesek voltak. Tehát túl sok korosztály esne ki „technikai” okok miatt a vizsgálat látószögéből.³⁶

Az *Aktív Fiatalok Magyarországon* kutatás előző, 2011 végi, 2012 eleji hullámához képest némileg – épp a hibahatár mértékének megfelelő módon – csökkent a hallgatók biztos részvételi hajlandósága. Míg 2011/2012 fordulóján az összes egyetemista és főiskolás 50 százaléka jelezte biztos részvételét egy most esedékes parlamenti választások, 2013 tavaszán ez az arány 47 százalékra apadt, ezt a változást azonban semmiképp sem szabad túlértékelnünk.

Előző elemzésünkhöz hasonlóan megvizsgáltuk, kik azok a hallgatók, akik integráltak, vagy akik aktívak valamilyen részvételi formában. Ennek a kérdésnek a megválaszolására többféle – lineáris, bináris logisztikus – regressziós modelleket futtattunk. A széles magyarázó változó-parkból mindössze öt szignifikáns változó került be a modellbe. Legfontosabb tényezőnek a képzési terület tűnik. Ha a hallgató ugyanis jogtudományi képzésre jár, úgy lényegesen, több mint a kétszeresére nő annak az esélye, hogy biztos résztvevője lesz a választásoknak. Az eddigi elemzés alapján nem meglepő, hogy a társadalmi problémák iránti érdeklődés hat a választási részvételre. Azok a hallgatók, akik jobban érdeklődnek a közéleti kérdések iránt, mintegy 1,5-szer nagyobb eséllyel vesznek részt a választáson, mint, akik nem érdeklődnek. Az sem meglepő, hogy a családi szocializáció is befolyásolja a részvételt. Aki beszélgetnek otthon közéleti kérdésekről, azoknak a részvétele az átlagot lényegesen meghaladó mértékű. A predisponáló tényezők közül a „nem” mutat szignifikáns kapcsolatot a választási részvétellel. A férfiak részvétele 0,712-szer magasabb a nőkéhoz képest. Végül az ideológiai elköteleződés is befolyásolja a részvételt: amennyiben a válaszadó egy egységgel radikálisabbnak vallja magát, úgy átlagosan 1,126-szeresére nő annak az esélye, hogy részt vesz a választásokon.

Szervezettség

A magyar fiatalok formális szervezettségéről az elmúlt 10 évben számtalan tanulmány jelent meg (lásd pl. *Ifjúság* kutatások eredményei), amelyek egyöntetűen egy alulszervezett, dezintegrált ifjúsági társadalom képét rajzolják le. Minden vizsgálat jelezte ugyanakkor azt is, hogy az ifjúsági társadalmon belül az egyetemisták és főiskolások kicsiny szigeteket alkotnak. Ők azok, akik relatíve a legaktívabbak, relatíve a legnagyobb arányban – az egyetemre járóknak pl. az 55 százaléka – rendelkeznek formális vagy informális szervezeti kötődéssel (SZABÓ A.–KERN 2011, 69). Az *Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012* kutatás megerősítette a fenti megállapítást. (SZABÓ A.–OROSS 2012).

Csakúgy, mint 2012 elején végzett vizsgálatunkban, 2013-ban is a sportklub a fiatalok szervezeti hálójának kulcseleme, amelyet talán túlzás lenne politikai jellegűnek minősíteni. A második legnépszerűbb a szakmai, tudományos szervezet, amelyhez minden ötödik fiatal kapcsolódik. Ezt követik a kulturális, hagyományörző, művészeti csoportok, szervezetek és az egyházi, vallási közösségek. Minden más szerveződés – összességében 12 féle szervezeti formát soroltunk fel az elméleti, bevezető fejezetben jelzetteknek megfelelő módon – kevésbé releváns. Az adatok azt jelzik, hogy minél inkább a *politika határán mozgó szervezetekhez való*

36. A mintánk 37 százaléka legfeljebb 21 éves.

kötődést vizsgálunk, annál inkább csökken a gyakoriság, és minél messzebb megyünk a politikai arénától, annál nagyobb lesz a szervezeti aktivitás. A pártok ifjúsági szervezetei viszonylatában már a hibahatár környékén lévő, 2–3 százalékos kötődést mértünk.

A 2012-es év talán legfontosabb, felsőoktatással kapcsolatos, nagy visszhangot kiváltó momentuma a hallgatói önszerveződés újjáéledése, és a Hallgató Hálózat (HaHa) 2012 téli megmozdulása volt (a HaHa-ról és a HÖÖK-ről lásd Susánszky–Gerő és Jancsák cikkeit). Saját bevallása szerint a helyi hallgatói önkormányzathoz a hallgatók 8, míg a HaHa-hoz két százaléka kapcsolódik (e két adat értelmezését, relevanciájának megítélését lásd az említett cikkekben).

1. ábra.
Kapcsolódás-e az alábbi (formális) szervezetekhez? (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

A magyar egyetemisták és főiskolások mintegy 40 százaléka nem kapcsolódik egyetlen formális szervezet-hez sem, 26 százalékuk egy szervezethez, további 16 százalékuk pedig két szervezethez kötődik. Három vagy több szervezeti kötődése a hallgatók 14 százalékának van (átlagos szervezeti tagsági index=1,4, 0, ha semmilyen szervezeti kötődése sincs és 12, ha minden szervezeti formában aktív).

Megvizsgáltuk a szervezett hallgatók legfontosabb tulajdonságait. A stepwise módszerrel készített lineáris regressziós elemzés hat modellt épített fel, ugyanakkor a modell összmagyarázó ereje a hatodik modell esetében sem túl magas ($R^2=0,120$). A formális szervezethez kötődés negatívan korrelál az alapképzéssel, azaz a szervezett hallgatók legkevésbé az alapképzések közül kerülnek ki.

A predisponáló tényezők közül a nemnek nincs, az életkornak azonban van hatása a szervezettségre. Minél magasabb az életkora a hallgatónak, annál valószínűbb, hogy legalább egy szervezethez fog kötődni, vagyis minél jobban belakja egy hallgató az adott intézményt, annál könnyebben talál olyan szervezetet, amelyhez kapcsolódni fog. Szintén szignifikáns összefüggés mutatható ki az apa – ahol nincs az anya – iskolázottsága és a szervezettség között. A diplomás apák, és a kifejezetten alacsony iskolázott apák gyermekei nagyobb arányban rendelkeznek szervezeti kötődéssel.

Valójában azonban kevésbé a státusból, élethelyzetből adódó változók, hanem sokkal inkább a közéleti affinitás, illetve bizonyos szocializációs tényezők hatnak nagyobb mértékben a szervezettségre. Minden vizsgált szempont közül legfontosabb a társadalmi, közéleti kérdések iránti nyitottság: amennyiben érdeklődik a hallgató a közéleti kérdések iránt, úgy átlagosan 0,23 egységgel szervezettebb. A modellek alapján a szervezetekhez való kötődés fontos dimenziója a vallásosság is (ez a második legfontosabb szempont). Ha a hallgató vallásos, úgy 0,17 egységgel nagyobb valószínűséggel kötődik valamely szervezethez. Talán nem teljesen evidens, de az egyes pártok szavazói között nincs lényeges különbség a szervezettséget illetően. Annak érdekében, hogy a nem formális, szervezeti tagságot nem jelentő, szervezeti kötődést is felmérjük, a kutatás során a válaszadók számára külön kérdést tettünk fel arra vonatkozóan, hogy részt vesznek-e valamely lazább közösség (például zenekar, hobbi csoport, filmklub) tevékenységében. Vizsgálatunk alapján lazább, alkalmi kötődéssel a megkérdezett hallgatók relatív többsége, 56 százaléka rendelkezik.

A laza, alkalmi kötődés egyébként viszonylag szoros összefüggést mutat a formális szervezethez.³⁷ Akiknek nincs formális szervezeti kötődése, mintegy hattizedes arányban informális kötődéssel sem rendelkeznek, viszont, aki legalább egy szervezethez kötődik formálisan, annak nagy valószínűséggel (62%) informális „szervezeti network-je” is kialakult. A fordított reláció talán egy hajszálnyival még erősebb. A laza közösségekben bevonódott fiatalok kétharmada ugyanis valamilyen formális szervezetet is választ magának. Miután a fenti adatsorból egyértelműen az olvasható ki, hogy a *közélettel, politikával foglalkozó szervezetekhez való kötődés jóval szerényebb, mint az általános szervezethez*, kutatási eredményeinkből létrehozunk egy *társadalmi szervezeti és egy közéleti szervezeti indikátort*. A társadalmi szervezeti indikátorban a sportklub/sportszervezet, a szakmai tudományos szervezet, a kulturális csoportok, a hagyományörző mozgalmak, valamint a betegek és idősek segítségével foglalkozó szociális szervezetek találhatók. A közéleti indikátorban azok a szervezetek szerepelnek, amelyek közvetve vagy közvetlenül köthetők a közlethez és/vagy a politikához. Ezek a szervezetek: HÖK, HaHa, más hallgatói szervezet, egyházi szervezet/vallási közösség, emberi jogi mozgalmak, politikai pártok ifjúsági szervezetei, környezetvédelmi szervezetek, közéleti kérdésekkel foglalkozó egyéb szervezetek. *E nyolc szervezethez való kötődés alapján a magyar egyetemisták és főiskolások 38 százalékaról mondható el, hogy politikai/közéleti értelemben szervezett lennének, 62 százaléka pedig nem kötődik vagy nem ilyen típusú szervezethez kötődik.*

3. táblázat.

A társadalmi és a közéleti és/vagy politikai szervezeti kötődés a magyar egyetemisták és főiskolások körében
(százalékos megoszlás)

Kötődési mértéke	társadalmi szervezet (kulturális, sport, tudományos, stb.) (maximum 4 szervezet)	közéleti politikai szervezet (HÖK, HaHa, politikai pártok ifjúsági szervezetei, stb.) (maximum 8 szervezet)
nem kötődik az adott szervezeti típushoz	52	62
egy szervezethez kötődik	34	26
két szervezethez kötődik	12	9
három vagy több szervezethez kötődik	2	3
kötődési index	0,55*	0,64*

* 0= nem tagja az adott szervezeti típusnak, 4 mind a négy szervezetnek tagja.

** 0= nem tagja az adott szervezeti típusnak, 8 mind a nyolc szervezetnek tagja.

Forrás: Aktiv Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

A táblázat adatai jelzik, hogy van jelentősége a részvétel (jelen esetben szervezethez) eltérő értelmezésének, azaz a különböző típusú szervezetekhez való kötődés megkülönböztetésének. A két adatsor ugyanis érdemben különbözik egymástól.

A politikai alrendszerhez kötődő tevékenységek

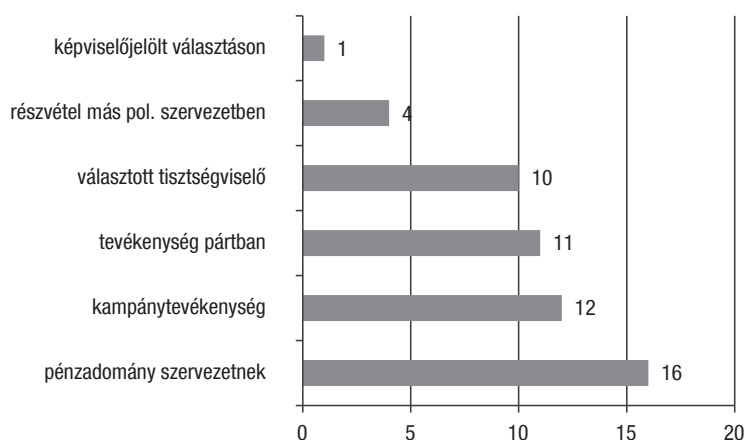
A hagyományos részvétel harmadik eleme a pártokhoz, illetve – kisebb részben – a civil szervezetekhez kötődő nyílt, közvetlen, direkt aktivitás: azaz a nekik végzett (önkéntes vagy fizetett) munka, a választási kampányaktivitás vagy éppen, a teljes bevonódást kívánó képviselőjelöltség. Kutatásunkban a következő hat cselekvési formát soroltuk fel:

- tevékenykedtél politikai pártban, részt vettél a rendezvényein;
- részt vettél más politikai szervezet vagy politikai mozgalom munkájában;
- kampánytevékenységet folytattál (ajánlószelvény gyűjtése, plakátragasztás, stb.);
- önkormányzati vagy parlamenti választáson képviselőjelöltként indultál;
- megválasztott tisztségviselő voltál egy szervezetben;
- pénzt adományoztál civil szervezetnek vagy pártnak.

37. A kétváltozós keresztábra elemzésben a Pearson-féle khi négyzet értéke=126,9, sig=0,000, Cramer-féle V értéke=0,326.

A hagyományos részvételi formák közül – ahogy erre fentebb utaltunk – éppen ezek az aktusok kívánják a legnagyobb személyes bevonódást, a legnagyobb ideológiai elköteleződést, ezek járnak a legnagyobb egyéni költséggel (időráfordítás, anyagi ráfordítás), ugyanakkor az egyéni haszon szempontjából ezeknek van a legnagyobb jutalomértékük.

2. ábra.
Részt vettél-e valaha az alábbi tevékenységben?
válaszok százalékos megoszlása

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

Ahogy a fenti ábráról kitűnik, a pártokban és részben a civil szervezetekben végzett munka, a közvetlenül a politikai alrendszer támogató tevékenység aránya jóval alatta marad a hagyományos részvétel más formáinak. A legelfogadottabb a pénz adományozása civil szervezetnek és/vagy pártoknak, és – értelemszerűen – a legkisebb részvételt az önkormányzati vagy parlamenti képviselőjelöltség tekintetében mértünk.

Az adatok arra utalnak, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások mintegy egytizede köteleződéssel erőteljesen, tevőlegesen egy politikai párt mellett, amit az bizonyít, hogy mintegy tizedük folytatott kampánytevékenységet, tevékenykedett pártban, illetve volt választott tisztségviselő egy szervezetben. Ez utóbbival kapcsolatban fontos azonban megjegyezni, hogy a politikával szembeni erős és magas averzió folytán nem szűkítettük le a választott tisztségviselőiséget pusztán politikai szervezetre/pártra. Vételezhető, hogy a hallgatók a válasznál beleértették – egyébként teljesen legitim módon – a diák-önkormányzati, hallgatói önkormányzati választott tisztséget is.

A magyar egyetemisták és főiskolások több mint kétharmada egyébként a politikai alrendszerhez kötődő egyetlen aktivitási formában sem vett részt, és az egész mintában mindössze két olyan fiataalt rögzíthettünk, akik saját bevallásuk szerint mind a hat politikai szervezetet támogató aktivitást folytatott. A fiatalok döntő többsége, egyötöde egyébként a hat formából egyben involválódott. Mindezek alapján a hat változóból képzett politikai aktivitási index értéke 0,53, ahol a 0 azt jelenti, hogy semmilyen tevékenységet nem végez a politikai aktorok számára, 6 pedig azt, hogy minden cselekvési formában aktív.

A stepwise módszerrel készített lineáris regressziós modell alapján a nyílt politikai participáció hét tényezővel áll szignifikáns összefüggésben ($R^2=0,150$).³⁸ A bevont változók – sorrendben – a társadalmi problémák iránti nyitottság, az életkor, a mérsékelt–radikális tengelyen való elhelyezkedés, az apa alacsony iskolázottsága, a családdal történő otthoni beszélgetés, a nem és a társadalomtudományi képzés. A modellekbe bevont változók azt jelzik, hogy predisponáló tényezők, a különböző szocializációs faktorok, valamint az ideológiai elköteleződések bonyolult szerkezete magyarázza a politikai aktivitás kialakulását.

38. A részletes statisztikai táblákat lásd a mellékletben.

A politikai alrendszerben való szerepvállalás a társadalmi, közéleti kérdések iránt nyitott, első generációs értelmiségi férfi hallgatókat vonzza, akik a modell alapján az átlaghoz képest radikális nézeteket vallanak és fontos tulajdonságuk, hogy az átlaghoz képest magasabb körökben a társadalomtudományi szakosok aránya.

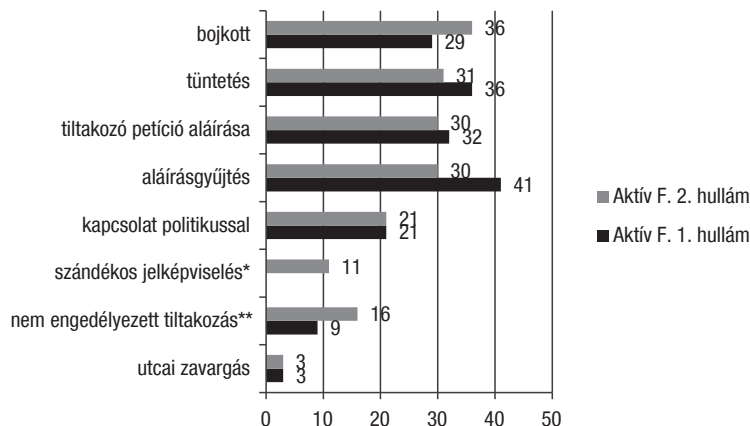
A választási részvételi szándék és a szervezeti kötődés, illetve a nyílt politikai aktivitás között, bár eltérő mértékben, de van kapcsolat. A legkisebb mértékű az összefüggés a társadalmi szervezetek és a biztos választási részvétel, míg – értelemszerűen – a legmagasabb a nyílt politikai aktivitás és a közéleti szervezetekben való közreműködés között mutatható ki.³⁹

Az adatokból az következik, hogy a társadalmi integráltság, a társadalmi bevonódás – legyen az bármilyen formájú is – fontos kapu a hagyományos részvétel különböző formáiban való aktivitás szempontjából. A szervezetekhez, közösségekhez kötődő fiatalok választási aktivitása magasabb, mint azoké, akiknek nincs semmiféle bevonódása. Ez a megállapítás igaz – bár jóval kisebb statisztikai relevanciával – a politikától igen távol lévő formális társadalmi szervezeti kötődés esetében is. Viszont – és ez a szervezettség fontosságára hívja fel a figyelmet – statisztikailag nem mutatható ki ilyen összefüggés a laza, a formális szervezeti forma nélküli közösségekbe bevont fiatalok esetében.

Direkt demokratikus részvétel

Az előző, 2011 végén és 2012 elején készített kutatási hullámunk fontos és új eredménye volt, hogy a hallgatói társadalom teljes passzivitásával kapcsolatos korábbi sztereotípiákat sikerült megkérdőjeleznünk (SZABÓ A.–OROSS 2012). Az *Aktív Fiatalok Magyarországon 2013* kutatás, mint a legtöbb téren, így a direkt demokratikus participáció tekintetében is megerősíti az előző hullám kutatásának legfontosabb eredményeit. Az elméleti fejezetben jelzett felvetések mentén az egyetemisták és főiskolások 8 féle direkt demokratikus participációs forma⁴⁰ közül mondhatták meg, hogy valaha az életük folyamán részt vettek-e valamelyikben. A participációs repertoár némiképp változott, az előző, 2011/2012-es hullámhoz képest.

3. ábra. Részt vettél-e valaha az alábbi tevékenységben, 2011/2012 és 2013? (százalékos megoszlás az összes válaszoló körében)

*Az előző 2011/2012-es hullámban nem ilyen módon vagy egyáltalán nem mérve.

**Csak az előző, 2011/2012-es hullámban mérve.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás. és SZABÓ A.–OROSS 2012 90.o.

39. Társadalmi szervezeti kötődés és a választási részvétel kapcsolata: a kétváltozós keresztábra elemzésben a Pearson-féle khi négyzet értéke=8,16, sig=0,017, Cramer-féle V értéke=0,079. Minden szervezetet magában foglaló kötődés és a választási részvétel kapcsolata: a kétváltozós keresztábra elemzésben a Pearson-féle khi négyzet értéke=20,064, sig=0,000, Cramer-féle V értéke=0,124. A közéleti szervezeti kötődés és a választási részvétel kapcsolata: a kétváltozós keresztábra elemzésben a Pearson-féle khi négyzet értéke=27,67, sig=0,000, Cramer-féle V értéke=0,146. A politikai aktivitás és a választási részvétel kapcsolata: a kétváltozós keresztábra elemzésben a Pearson-féle khi négyzet értéke=45,32, sig=0,000, Cramer-féle V értéke=0,187. A közéleti szervezeti kötődés és a politikai aktivitás kapcsolata: a kétváltozós keresztábra elemzésben a Pearson-féle khi négyzet értéke=89,47, sig=0,000, Cramer-féle V értéke=0,262.

40. A felkinált részvételi formák:

- aláírásgyűjtés;
- politikai nyilatkozatok, kezdeményezések, tiltakozó petíciók aláírása;
- törvényes demonstráció, tüntetés;
- spontán tüntetés, utcai vonulás;
- utcai zavargás;
- szándékosan nem vásároltál, bojkottáltál árucikket, elkerültél üzletláncot;
- szándékosan viseltél politikai jelvényeket, jelképeket;
- kapcsolatba léptél politikussal vagy önkormányzati képviselővel.

Ahogy a fenti ábra mutatja az előző, 2011 végén, 2012 legelején készített kutatásunk eredményeihez képest változott a hallgatói direkt demokratikus aktivitás. Első ránézésre majd minden aktivitási forma esetében stagnálás vagy csökkenés regisztrálható, véleményünk szerint inkább némi radikalizálódás érhető tetten az adatokban (a spontán, azaz nem engedélyezett tüntetések, spontán vonulások érdemi növekedése).

2013 tavaszi méréseink szerint a nappali tagozatos hallgatók körében a legnépszerűbb direkt demokratikus forma a bojkott (szándékosan nem vásárolt, bojkottált bizonyos árucikket, szándékosan elkerült üzletláncot). Ezt a kérdezettek 36 százaléka választotta. A tiltakozási szakirodalom e formát a „nemkonvencionális konfrontatív” formák közé sorolja, amely adott esetben a legkisebb befektetéstől (nem vásárolok meg egy adott terméket), komolyabb anyagi áldozat meghozataláig is terjedhet (szándékosan csak egy adott terméket vásárolok, még ha az drágább, nehezebben hozzáférhető is). Ugyanakkor a bojkott lehet egyfajta „divat”, bizonyos szubkultúrák (így a „zöld”, az „ösmagyar”) identitásképző magatartásmintázata is.

A három bevett tiltakozási forma, a tüntetés és a különböző aláírásgyűjtési típusok (petíciók, politikai nyilatkozatok, kezdeményezések aláírása) nagyjából azonos, 30 százalékos arányúak, amit a kapcsolat politikus-sal, önkormányzati képviselővel kategória követ (21%).

A 2012-es esztendő a politikai tiltakozások fontos éve volt, hiszen a magyar társadalom a 2012 téli, illetve a 2013 legeleji hallgatói megmozdulások során egy új tiltakozási repertoár típussal, a spontán tüntetéssel és vonulással ismerkedhetett meg. Emlékeztetek azok a képek, amelyeken a hallgatók közfelkiáltással szavazzák meg az egyik budapesti híd elfoglalását, szintén szavazással döntenek arról, hogy fél Budapesten átvonulva, a Kossuth térre vonulnak.⁴¹ A viszonylag jelentős elköteleződést és az adott esetben komoly egyéni kockázatokat hordozó spontán tüntetési forma a magyar hallgatók körében a hatodik legnépszerűbb, 16 százalékkal, ami kifejezetten magas arány, tekintettel arra, hogy korábban ilyen tiltakozás nemigen létezett Magyarországon.

Ha a felsorolt 8 féle repertoár alapján egy indexet készítünk, ahol a 0 azt jelöli, hogy a kérdezett semmiben sem vett részt, a 8, ha minden formát kipróbált már, akkor a részvételi átlag 1,7 pont, ami megerősíti a *többszörös és összefonódó részvétel jelenlétét* a fiatalok körében. Az adatok értelmezésénél érdemes megjegyezni, hogy nem az előző 12 hónapra kérdeztünk, hanem a valamikori részvételt vizsgáltuk, így a kapott eredmények felfelé torzíthatnak. Megjegyezzük azonban, hogy ha csak arra a hét részvételi típusra szűkítjük a listát, amelyet valamilyen formában mértünk az előző, 2011/2012-es hullámban, lényegében ugyanakkora indexértéket kapunk. Míg 2011/2012-ben a 0–7 skálán az átlagérték 1,66, 2013-ban 1,64 pont, azaz a fenti ábrában látható változások ténylegesen inkább csak belső átrendeződések, mint érdemi elmozdulások, a hallgatói direkt demokratikus participáció egészét nem érintik.

Adataink alapján a hét, mindkét évben vizsgált részvételi formát figyelembe véve – vizsgált évtől függetlenül – *a hallgatók 30 százalékáról mondható el, hogy a felsorolt tevékenység egyikében sem involválódott, azaz a kollektív részvételt tekintve passzív*. 2013-ban mintegy negyedük egy, további kéttizedük akár kétféle kollektív formát is kipróbált már, sőt a hallgatók egyhatodának négy vagy annál többféle direkt participációja rögzíthető.⁴² Ezek az adatok arra utalnak, hogy *a részvétel részvételt generál. Ha valaki aktivizálódik valamely direkt demokratikus részvételi formában, akkor abból szinte automatikusan következik egy másikban való participáció is*. Az első bevonódás a kulcsmomentum, a második lépés ehhez képest kisebb döntési teherrel jár. Azt, hogy kik azok a hallgatók, akik a direkt participációban involválódnak, regressziós eljárással vizsgáltuk. A stepwise módszerű modellben a függő változó 9 magyarázó változóval mutatott szignifikáns kapcsolatot (a modell magyarázó ereje a 9. változó bevonása után $R^2=0,399$). A kapott eredmények jelentős hasonlóságot mutatnak a korábban bemutatott regressziós modellek tapasztalataival. A társadalmi problémák iránti fogékonyság és ezzel párhuzamosan az erről szóló otthoni beszélgetés, mint szocializációs háttér roppant fontos a direkt demokratikus repertoár-típusokban való involválódás szempontjából. Mint ahogy az sem meglepő, hogy a modellbe a társadalomtudományi szakosok, a férfiak és a radikális hallgatók kerültek be.

41. Az eseményekről részletesen lásd az internetes hírportálok szinte percről percre tudósító összefoglalásait.

42. Csak egy érdekesség: mindkét vizsgálati periódusban a hét (közös) repertoár típusra szűkített index esetében 1 százalék volt az összes részvételi formában aktív aránya.

A szociodemográfiai háttérváltozók között egyetlen olyan tényező szerepel, amely korábban nem mutatott szignifikáns összefüggést a vizsgált függő változókkal, ez az állandó lakhely típusa. Ha valaki fővárosi állandó lakhellyel rendelkezik, akkor 0,108 egységgel valószínűbb a részvétele a direkt demokratikus akciókban (ami persze érthető, hiszen ezek túlnyomó többsége Budapestre összpontosul). Az azonban már meglepőbb, hogy nemcsak Budapest, de a község is bekerült a regressziós modellbe (igaz a legutolsó lépésben, és a magyarázó erő is viszonylag alacsony $Beta=0,075$).

Az adatok ugyanakkor azt is bizonyítják – ahogy arra már korábban is utaltunk –, hogy a szervezettség és a részvétel erősen összefügg egymással, egymásra épül, vagy éppen egymásból következik. A modell alapján a direkt demokratikus részvételt leginkább a hagyományos részvétel egyik formája, a politikai befolyásolja. Ha egy egységgel aktívabb a politikai alrendszerben valaki, akkor 0,521 egységgel aktívabb a direkt demokratikus formákban is. A közéleti, politikai szervezeti tagság pedig 0,087 egységgel növeli a direkt demokratikus részvételt.

Online vagy újrészvétel

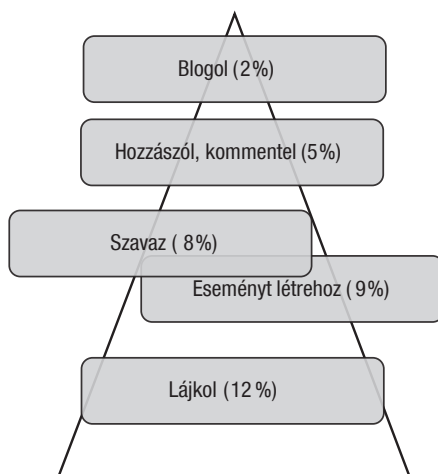
Az internet és a hozzá kapcsolódó info-kommunikációs technikák politikai részvételre gyakorolt hatásáról felvetett kérdések és problémafelvetések esszenciája röviden úgy foglalható össze, hogy az új vagy online részvétel valóban új típusú részvételt jelent-e, valóban más, a korábbiakban nem mobilizált csoportok jelennek-e meg a politikai részvétel ezen formája révén. (A téma átfogó áttekintését lásd: SZABÓ G.–MIHÁLYFFY 2009, 87.)

Kutatásunk előző hulláma a kérdés kapcsán azt találta, hogy az internet által nyújtott új participáció érdemben nem különbözik a másik két részvételi típustól. Az internet demokratizáló hatását tekintve úgy tűnt, hogy a „lábbal történő” részvételhez képest a lájkkal történő részvétel teljesen új társadalmi csoportokat csak nagyon kis mértékben tud bevonni. (SZABÓ A.–OROSS 2012). Az *Aktív Fiatalok Magyarországon 2013* kutatás során a kvalitatív szakasz eredményeinek felhasználásával a virtuális részvétel bővített repertoárját alkalmaztuk. Az előző hullámban mért háromhoz képest 2013-ban öt kérdést tettünk fel az online közéleti, társadalmi problémákkal kapcsolatos aktivitásról. E kérdések részvételi intenzitást tekintve fokozatot, verbális skálát alkotnak.

4. ábra.

A virtuális részvétel különböző formái

(a rendszeres részvétel százalékos megoszlása)

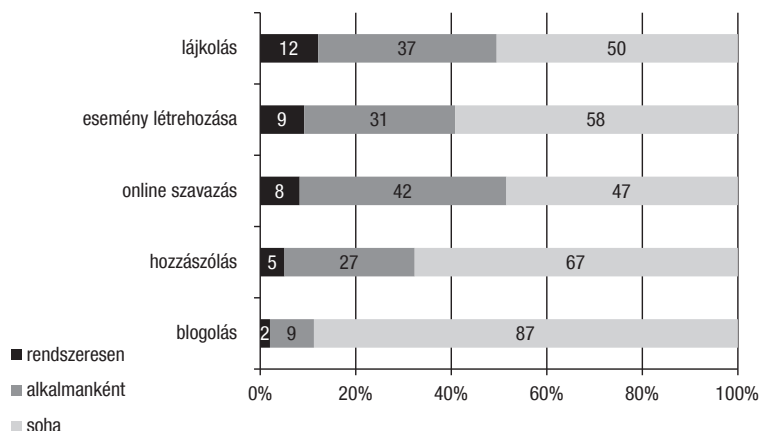
Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás.

Az előzetes várakozásainkkal ellentétben – lévén az online részvételnek alacsonyabb a „költsége”, ráadásul a hallgatók mindennapjaiban jelentős szerepet tölt be az internet⁴³ – összességében a válaszadók 17 százaléka végzi rendszeresen az általunk vizsgált egyes online tevékenységeket (online részvételi index=0,36, ahol a 0 azt jelenti, hogy semmiben sem vesz részt, az 5 pedig, hogy minden formát alkalmaz). Az újrészvétel esetében a direkt demokratikus részvételhez vagy a hagyományos részvételhez képest is alacsonyabb a többszörös, összefonódó részvétel aránya. 8 százalékuk ugyanis legfeljebb egy formát használ, 4 százalékuk kettőt és 5 százalékuk a két formánál több újrészvételben bevonódók aránya.⁴⁴ E csoport tagjai közül kerülhetnek ki a *mikroaktivisták*.

Az online részvétel hierarchiájának csúcán egyébként a blogolás áll, amelyet a hallgatók két százaléka végez rendszeresen, de rendszeresen lájkolni is mindössze 12 százalékuk szokott. Egyáltalán megállapítható, hogy a vélemények, álláspontok, ideológiák rendszeres kifejtése nem játszik központi szerepet a hallgatók életében. Persze kérdés az, hogy ha nem rendszeresen, akkor alkalmanként élnek-e az internet nyújtotta lehetőségekkel.

Az igazán érdekes az alábbi ábrán a sötét oszlop által jelölt rész, vagyis az, hogy mit nem csinálnak az egyetemisták és főiskolások. Közel felük lájkolni sem szokott közéleti, politikai kérdésekben, az online szavazás aránya pedig éppen, hogy eléri az ötven százalékot.

5. ábra.
A virtuális részvétel különböző formái
(százalékos megoszlása)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás.

Ezek az adatok megerősítik azt a korábbi eredményünket, mely szerint a virtuális, újkultúra inkább kiegészítő, alkalmankénti tevékenység, és – ahogy ezt a későbbiekben bizonyítjuk – nem helyettesíti vagy nem váltja ki a hagyományos és a direkt demokratikus részvételt. Megjegyezzük, hogy az összesített részvételt elemző modellünkben kétféle metodológia alapján vizsgáljuk az online aktivitást. Az első modellben az alkalmi és a rendszeres online részvételt is bevonjuk, míg a szűkebb értelmezésű kumulatív modellbe csak a rendszeres online aktivitást emeltük be.

43. A vizsgára jelentkezéstől kezdve a tananyag letöltéséig – nem beszélve az interperszonális kapcsolatokig – az internet a hétköznapi világuk szokásos része. Erről részletesen lásd (RÓNA-SZABÓ A. 2012, 20–21)

44. Egy százalékukról mondható el, hogy mind az öt internetes részvételi formában rendszeresen aktívak.

Milyen tényezők befolyásolják a fiatalok online aktivitását?

A kutatás során választ kerestünk a hallgatók *rendszeres* online aktivitását meghatározó tényezőkre is. Előző vizsgálatunkat lezáró elemzésünkben (SZABÓ A.–OROSS 2012) azt feltételeztük ugyanis, hogy az online aktivitás inkább a bal–balközép, liberális kötődésű fiatalok sajátja, míg az offline részvételek esetében a jobboldali kötődés dominálhat. Ehhez lineáris regressziós modellt futtatunk stepwise módszerrel.

A 22 lehetséges magyarázó változó tekintetében azt találtuk, hogy az online részvételre legerősebb hatással a direkt demokratikus részvételbe való bevonódás bír. Amennyiben részt vesz direkt demokratikus participációban, úgy átlagosan 0,41 egységgel aktívabb online a hallgató. A közélet iránti érdeklődés meghatározó szerepét ez a modell is igazolta: amennyiben a válaszadót egy egységgel jobban érdeklik a közéleti kérdések, úgy átlagosan 0,198 egységgel aktívabb online. A nyílt politikai aktivitásba való bekapcsolódás szintén magával vonja az online participációt (Beta=0,192). A hagyományos részvétel egyes tényezői közül fontos még a közéleti/politikai szervezeti tagság is, hiszen ez is befolyásolja az online participációt. Az ideológiai hovatartozás befolyásolja a rendszeres internetes aktivitást. A modell alapján inkább a baloldali és inkább a radikális fiatalok azok, akik rendszeresen megjelenítik véleményüket az interneten keresztül (Beta=-0,085), illetve (Beta=0,089).

A képzési területek közül egyetlen egy sem került be a modellekbe. Ez azért fontos megállapítás, mert korábban azt feltételeztük, hogy az online részvétel „demokratizál”, azaz olyan társadalmi (jelen esetben hallgatói) csoportokat is képes behozni, bevonni, amelyek számára a „lábbal történő” részvétel túl sok költséggel (pl. idővel) jár.

A virtuális részvétel tehát nem támasztja alá azt a hipotézist, mely szerint a lájkkal történő részvétel helyettesítene a lábbal történő részvételt. A kettő nem alternatívája egymásnak, hanem az újrészvétel kiegészítő tevékenysége a már korábban vagy más területen Aktív Fiataloknak. A direkt demokratikus participációban vagy a hagyományos részvétel bizonyos formáiban Aktív Fiatalok aktívak a rendszeres online participációban is.

Kérdés, hogy ez a sommás megállapítás igaz-e az alkalmi participációra is? Elfogadva, hogy rendszeresen azok használják a virtuális teret politikai nézeteik kifejezésére, akiknek más terek is szabadon nyitva állnak, esetleg feltételezhető-e, hogy az alkalmi részvétel a kulcs a nem aktív hallgatói csoportok számára? Lehetséges-e, hogy a kötött órarenddel, kevés szabadidővel rendelkező és egyébként is kisebb közéleti affinitással rendelkező orvostanhallgatók, műszaki és informatikai egyetemisták vagy pedagógushallgatók számára az alkalmi virtuális részvétel egyfajta mentstáv, megfelelő csatorna arra, hogy ugyancsak időnként, de mégiscsak valamilyen módon aktív szereplői legyenek, ha másnak nem is a virtuális közéletnek.

4. táblázat. Az online részvétel alakulása képzési terület szerint* (százalékos megoszlás)

	nincs online részvétel	alkalmi részvétel	rendszeres részvétel
informatikai képzés	46%	41%	13%
orvostudományi képzés	46%	44%	9%
egészségtudomány (nem orvosi)	41%	47%	12%
agrárképzés	38%	45%	17%
műszaki tudományok	33%	53%	14%
gazdaságtudományi képzés	31%	53%	16%
átlag	31%	52%	17%
művészeti képzés	30%	45%	25%
természettudományi képzés	27%	56%	17%
jogtudományi képzés	26%	54%	20%
pedagógusképzés	22%	67%	12%
bölcsészettudományi képzés	20%	57%	23%
társadalomtudományi képzés	16%	51%	33%

*csak azon képzési területek, ahol az elemszám eléri a 20 főt.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás.

A fenti táblázat arra utal, hogy az átlaghoz képest nagyobb alkalmi virtuális részvétellel a *természettudományi, a jogtudományi, a bölcsészettudományi, valamint a pedagógusképzésre járók rendelkeznek*. A felsorolt képzési területek közül a jogász és a bölcsészettudományi hallgatók a rendszeres részvétel tekintetében is átlagon felüli participációt mutatnak, azaz új csoport ebben a szegmensben a természettudományi szakos hallgatóké, valamint a pedagógusoké. Az ő esetükben mondható el, hogy a virtuális tér alkalmi használata komolyabb mértékű. *A hipotézisben jelzett többi szakirány (pl. egészség tudományi, orvosi, műszaki, informatikai) esetében viszont nincs ilyen összefüggés, ők abban a csoportban felülreprezentáltak, ahol semmiféle online aktivitás nem rögzíthető*. Mindez azt jelenti, hogy az alkalmi jellegű virtuális részvétel sem tud érdemben több hallgatói csoportot bevonni, lényegesen nem demokratizálja a részvételt.

Mivel hozható összefüggésbe az egyetemisták interneten szervezett tüntetéseken való részvétele?

Miután a 2012-ben lezajlott hallgatói tüntetések kialakulásában fontos szerepet játszott az internetes mobilizáció, kutatásunkban külön rákérdeztünk arra, hogy a kérdezett részt vett-e online szervezett tüntetésen. A kérdésre választ adó hallgatók egyötöde vett részt olyan megmozduláson, tüntetésen, demonstráción, amelyről az interneten értesült.

Annak megértéséhez, hogy mely tényezőktől függ az, hogy valaki részt vett-e online szervezett tüntetésben, a kapott válaszokat bináris logisztikus modell segítségével vizsgáltuk. Az adatok alapján egy sajátos szubkultúra vonalai bontakoznak ki. A modell által releváns magyarázó változók közül a legnagyobb szerepe ugyanis a kérdezett szervezeti tagságának volt: amennyiben a kérdezett a HaHa-hoz kötődik, úgy közel 22-szeresére növeli annak az esélyét, hogy részt vett már interneten szervezett tüntetésen. A társadalomtudományi képzettség több mint 2,5-szer, a budapesti lakhely pedig 2,1-szer emeli az interneten szervezett tüntetésen való részvételt.

A kérdezett pártpreferenciáját tekintve, amennyiben az Együtt-PM-re szavazna, úgy 2,082-szeresére nő annak az esélye, hogy részt vett interneten szervezett tüntetésen.

Érdekes, hogy a modellben nem mutatkozott szignifikánsnak a kérdezett bal–jobb, valamint a mérsékelt–radikális skálán választott önbesorolása, a kérdezett közéleti érdeklődésének szintje, a válaszadó képzési területe. Az életkornak és a nemnek viszont van jelentősége, a fiatalabb hallgatók és a férfiak azok, akik az interneten szervezett tüntetésre jobban mobilizálhatóak.

Kutatásunk fontos eredménye, hogy alá tudjuk támasztani az online részvétellel kapcsolatos elméleti irodalom szkeptikusainak várákozásait. Modellünkben ugyanis csak akkor van *az online részvételi aktivitásnak jelentősége, ha azt a rendszeres részvétellel szűkítjük. Ha bevesszük az alkalmi aktivitást, akkor kijelenthető, hogy önmagában az, ha valaki időnként online hírekre kattint, blogot, oldalakat látja, még egyáltalán nem biztos, hogy kimegy az utcára felvonulni*.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy ha a direkt demokratikus részvételt bevonjuk a modellbe, akkor sem a HaHa, sem a rendszeres internetes részvétel nem mutat szignifikáns kapcsolatot az interneten szervezett tüntetéssel. A direkt demokratikus participáció ugyanis „mindent visz”, önmagában a legfontosabb tényezővé válik!

KONKLÚZIÓ

A magyar nappali tagozatos hallgatók részvételi hajlandóságát vizsgáló tanulmányunk főbb eredményei az alábbiakban összegezhetők:

A politika és a közélet fogalmának összevetésekor kutatásunk azt találta, hogy a hallgatók közélet iránti érdeklődése magasabb a politika iránti érdeklődésüknél.

- A magyar egyetemisták és főiskolások döntő többsége, több mint 60 százaléka mindkét vizsgálat során úgy válaszolt, hogy érdeklődik a közéleti kérdések, társadalmi problémák iránt, a nem érdeklődők aránya pedig 10 százalék körül mozgott. A politikai érdeklődés alacsonyabb, az érdeklődők aránya alig haladja meg az egyharmadot, míg a nem vagy egyáltalán nem érdeklődők mintegy 40 százalékot tesznek ki. A társadalmi, közéleti kérdések iránti érdeklődésre erőteljesen hat az otthoni és a baráti beszélgetés. A vallásosság, illetve ennek szocializációs ágense a vallási közösséghez tartozás szintén növeli a hallgatók közéleti affinitását. A szocializációs tényezőkn túlmenően a státushelyzetből fakadó kérdések közül a szakiránynak van kiemelkedően fontos szerepe a közéleti érdeklődésben. A társadalomtudományi képzettségű hallgatóknál ugyanis 3,3-szorosára, a jogtudományinál pedig 2,4-szeresére nő a közéleti érdeklődés. A kezelt ideológiai önbesorolása szignifikáns kapcsolatban van a társadalmi problémák iránti fogékonysággal: amennyiben a hallgató eggyel „jobbboldalibbnak” vallja magát, úgy átlagosan 1,1-szeresére nő a közélet iránti érdeklődés esélye. A politikai érdeklődést befolyásoló tényezők alig különböznek a közéleti érdeklődésétől. A szocializációs háttér, a bal–jobb ideológiai tengelyen való elhelyezkedés, vagy éppen a jogtudományi képzettség mellett, egyetlen predisponáló változó kerül be újként a modellbe, ez pedig a „nem”. A közéleti érdeklődéssel ellentétben a politikai affinitás kifejezetten nem-függő, a férfiak azok, akik jobban érdeklődnek a politika iránt.

Kutatásunk eredménye alapján nem igazolható az az állítás, miszerint a hagyományos részvétel visszaszorult az internetes és/vagy direkt demokratikus részvétel javára.

- A hallgatók szervezethez tartozását tekintve csakúgy, mint 2012 elején végzett vizsgálatunkban, 2013-ban is a sportklub a fiatalok szervezeti hálójának kulcseleme, amelyet talán túlzás lenne politikai jellegűnek minősíteni. A második legnépszerűbb a szakmai, tudományos szervezet, amelyhez minden ötödik fiatal kapcsolódik. Ezt követik a kulturális, hagyományörző, művészeti csoportok, szervezetek és az egyházi, vallási közösségek. Minden más szerveződés kevésbé releváns. Az adatok azt jelzik, hogy minél inkább a politika határán mozgó szervezetekhez való kötődést vizsgálunk, annál inkább csökken a gyakoriság, és minél messzebb megyünk a politikai arénától, annál nagyobb lesz a szervezeti aktivitás. A pártok ifjúsági szervezetei viszonylatában már a hibahatár környékén lévő, 2–3 százalékos kötődést rögzítettünk. Vizsgálatunkban külön kitértünk a lazább, alkalmi kötődés szerepére, amivel a megkérdezett hallgatók relatív többsége, 56 százaléka rendelkezik. A laza, alkalmi kötődés egyébként viszonylag szoros összefüggést mutat a formális szervezethez tartozással. A laza közösségekben bevonódott fiatalok kétharmada ugyanis valamilyen formális szervezetet is választ magának. A társadalmi integráltság, a társadalmi bevonódás – legyen az bármilyen formájú is – fontos kapu a hagyományos részvétel különböző formáiban való aktivitás szempontjából. A szervezetekhez, közösségekhez kötődő fiatalok választási aktivitása magasabb, mint azoké, akiknek nincs semmiféle bevonódása. Ez a megállapítás igaz – bár jóval kisebb statisztikai relevanciával – a politikától igen távol lévő formális társadalmi szervezeti kötődés esetében is.

Kutatásunk eredményei alátámasztják azon korábbi állításunkat, miszerint a direkt demokratikus részvétel meghatározó jelentőségű a fiatalok participációjában.

- A kutatás kérdésparkjában kifejezetten a politikai alrendszerhez kötődő aktivitási formákban a vizsgált fiatalok közel egyharmada vett részt. A fiatalok döntő többsége, egyötöde a vizsgált hat formából egyben involválódott. A kollektív részvétel kapcsán a mindkét évben vizsgált részvételi formákat figyelembe véve a hallgatók 60 százaléka involválódott, azaz rendelkezett legalább egy kollektív részvétellel. 2013-ban mintegy negyedük egy, további kéttizedük akár kétféle kollektív formát is kipróbált már, sőt a hallgatók egyhatodának négy vagy annál többféle direkt participációja rögzíthető. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a részvétel részvételt generál. Ha valaki aktivizálódik valamely direkt demokratikus

részvételi formában, akkor abból szinte automatikusan következik egy másikban való participáció is. Az első bevonódás a kulcsmomentum, a második lépés ehhez képest kisebb döntési teherrel jár.

Az internet színterein kinyíló új részvételi lehetőséget vizsgáló kutatási kérdéseinkre kapott adatok megerősítik azt a korábbi eredményünket, mely szerint az online, újkativitás inkább kiegészítő, alkalmankénti tevékenység, és nem helyettesíti vagy nem váltja ki a hagyományos és a direkt demokratikus részvételt.

- Az online részvétel tehát nem támasztja alá azt a hipotézist, mely szerint a lájkkal történő részvétel helyettesítené a lábbal történő részvételt. A kettő nem alternatívája egymásnak, hanem az újrészvétel kiegészítő tevékenysége a már korábban vagy más területen Aktív Fiataloknak. A direkt demokratikus participációban vagy a hagyományos részvétel bizonyos formáiban Aktív Fiatalok aktívak a rendszeres online participációban is. Előzetes várakozásainkkal ellentétben csupán a válaszadók 17 százaléka végzi rendszeresen az általunk vizsgált online tevékenységeket. E csoporton belül a direkt demokratikus részvételhez vagy a hagyományos részvételhez képest is alacsonyabb a többszörös, összefonódó részvétel aránya: 8 százalékuk ugyanis legfeljebb egy formát használ, 4 százalékuk kettőt, és 5 százalék a két formánál több újrészvételben bevonódók aránya. A kizárólag online részvétellel élő mikro-aktivisták e csoport tagjai közül kerülhetnek ki.

A tanulmányunkban elemzett kérdéseket követően, külön vizsgálat keretében elemezzük azt, milyen a részvétel különböző formáinak egymáshoz való viszonya. Fontosnak tartjuk tisztázni, kik azok, akik a politikai részvétel valamennyi formájában aktívak, és kik azok, akik valamennyiből kimaradnak? Tanulmánykötetünk részvételt vizsgáló következő tanulmányának célja e viszonyrendszer részletes feltárása és modellezése.

** A tanulmány részletes statisztikai számításokat tartalmazó mellékletét lásd az online verzióban. A tanulmánykötet letölthető a www.aktivfiatalok.hu honlapról.*

IRODALOM

- Baek, Y. M. – Wojcieszak, M. – Delli Carpini, M. (2012): Online Versus Face-to-Face Deliberation: Who? Why? What? With What Effects? *New Media & Society*, 14, 363–383.
- Bakker, T.P. – De Vreese, C.H.: Good News for the Future? Young People, Internet Use, and Political Participation; 2011.
- Beck, U. (2001): Freedom's children. In: U. Beck and E. Beck-Gensheim, eds. *Individualisation*. London, Sage, 156171.
- Bessant, J.: The Loch Ness monster and professionalism. *YOUTH STUDIES AUSTRALIA*. Dec2004, Vol. 23 Issue 4, 26–33.
- Caren, N. – Ghoshal R. A. – Vanesa Rivas (2011): A Social Movement Generation: Cohort and Period Trends in Protest Attendance and Petition Singing. *American Sociological Review* 2011 76, 125–151.
- Caren, N. – Ghoshal, R.A. – Rivas, V. (2011): A Social Movement Generation: Cohort and Period Trends in Protest Attendance and Petition Singing. *American Sociological Review* 2011 76, 125–151.
- Coleman, S. (2006): *Remixing citizenship: democracy and young people's use of the Internet*. London, Carnegie YPI.
- Csőizik Rita (2014): Politika, minek nevezzetek? A magyar egyetemisták és főiskolások politikáról alkotott szociális reprezentációja. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Dahlgren, P. (2000): The Internet and the democratization of civic culture. *Political Communication*, 17, 335–340.
- Dalton, R. J. (2008): "Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation." *Political Studies*, 56, 76–98.
- Farthing, R. (2010): The politics of youthful antipolitics: representing the 'issue' of youth participation in politics. *Journal of Youth studies*, 2010, 13. 181–195.
- Furlong, A. – Cartmel F. (2007): *Young People And Social Change*. Open University Press, New York.
- Gaiser W. – De Rijke J. – Spanning R. (2010) Youth and political participation – empirical results for Germany within a European context. *Young* 2010. 18, 427–450.
- Gerő, M. (2013): *El kéne foglalni valamit... Az Occupy Wall Street és a hallgatói mozgalom* In: Krasztev Péter – Jan Van Til (szerk.): *Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelliseknek és békésekknek*. Napvilág Kiadó, 2013.
- Gerodimos, R. (2010): New media, newcitizens. The terms and conditions of online youth civic engagement. http://bournemouth.academia.edu/RomanGerodimos/Papers/959075/New_media_new_citizens_the_terms_and_conditions_of_online_youth_civic_engagement.
- Gordon, H.R. – Taft, J. K. (2011): Rethinking Youth Political Socialization: Teenage Activists Talk Back. *Youth & Society*, 2011. 43 1499–1527.
- Inglehart, R. (1997): *Modernization and Postmodernization*. Princeton, Princeton University Press.
- Jancsák Csaba (2014): Álomtalan ébrenlét: a hallgatói önkormányzatiság útja a periferiától a centrumba és vissza a periferiára. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Kaun, Anne (2012): Civic experiences and public connection. Media and young people in Estonia. <http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:512500/FULLTEXT02>.
- Kern Tamás – Szabó Andrea (2011): *A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006–2010*. In: Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, Képviselés, Politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Klingemann, H. – Fuchs, D. (1995): *Citizens and the State*. Oxford, Oxford University Press.
- Kriesi, H. - Koopmans, R. - Duyvendak, J.W. - Giugni, M.G. (1995): *New Social Movements in Western Europe* London, UCL Press.
- Laki László – Szabó Andrea – Bauer Béla (szerk.) (2001): *Ifjúság2000 Gyorsjelentés* Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Laki László – Szabó Andrea (2014): Mi lehet a magyar fiatalok demokráciaszkepsze mögött? Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Livingstone, S. – Bober M. – Hesper, E. (2005): 'Active participation or just more information? Young people's take-up of opportunities to act and interact on the Internet'. *Information, Communication and Society*, 8/3, 287–314.
- Marichal, J. (2012): *Facebook Democracy. The Architecture of Disclosure and the Threat to Public Life*, Los Angeles, Ashgate.
- Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix. Reinventing Political Activism*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Norris, P. (2003): Preaching to the Converted? Pluralism, Participation and Party Websites. *Party Politics*, Vol. 9. No. 1., 21–45.
- O'Toole, T. – Lister, M. – Marsh, D. Su – Jones, S. – McDonagh, A. (2003): Tuning out or left out? Participation and non-participation among young people. *Contemporary Politics*, Volume 9, Issue1. 45–61.
- Papp Dénes (2011): Tájékoztatói lehetőségek és politikai tartalmak megosztása az interneten. *Politikatudományi Szemle* XX/2. 106–127.
- Pattie, C. – Seyd, P. – Whiteley, P. (2004): *Citizenship in Britain: values, participation and democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Phelps, E. (2004): Young Citizens and Changing Electoral Turnout, 1964–2001. *The Political Quarterly* 75 (3), 238–248.

- Róna Dániel – Szabó Andrea (2012): A kutatás módszertana. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatóság*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Rucht, D. - Ohlemacher, T. (1992): "Protest Event Data: Collection, Uses and Perspectives" In: Mario Diani - Ron Eyerman (eds.): *Studying Collective Action* London, SAGE Publication.
- Rys Farthing (2010): The politics of youthful antipolitics: representing the 'issue' of youth participation in politics. *Journal of Youth studies*, 2010:13. 181–195.
- Stanley, J. W. – Weare, C. (2004): The Effects of Internet Use on Political Participation: Evidence From an Agency Online Discussion Forum, *Administration Society*, 36 (5), 503–527.
- Susánszky Pál – Gerő Márton (2014): A Hallgatói Hálózat mobilizációs jellemzői. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Szabó Andrea – Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Szabó Andrea (2013): *A magyar egyetemisták és főiskolások Magyarországon, Gyorsjelentés (2. hullám)*. Budapest, IDResearch Kft./Publikon Kiadó. <http://aktivfiatalok.hu/wp-content/uploads/2013/07/Gyorsjelent%C3%A9sv.pdf> .
- Szabó Andrea (2014): A kutatás módszertana. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Szabó Ildikó – Örkény Antal (1998): *A tizenévesek politikaképe* Budapest, Minoritás Alapítvány.
- Szabó Ildikó (2000): *A pártállam gyermekei*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Verba, S., – Schlozman, K.L. – Brady, H.E. (1995): *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Warren, R. – Robert H. Wicks (2011): Political Socialization: Modeling Teen Political and Civic Engagement. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 2011 88, 156–175.
- Zsolt Péter (2005): Online hippik. Apatikus online csoport-kommunikációs ifjúságkultúra. <http://www.communication.hu/mktt/dokumentumok/konferenciak/2005/posztterek/zsoltpeter.htm>. Letöltés dátuma: 2014.01.16.